

Олена Валеріївна ДОВГАЛЬ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії і суспільних наук,
Миколаївського національного аграрного університету
E-mail: dovgal@mnaeu.edu.ua

ВАЖЛИВІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В РОЗВИТКОВІ ДЕМОГРАФІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Довгаль, О. В. Важливість соціальної інфраструктури в розвитку демографічного потенціалу сільських територій [Текст] / Олена Валеріївна Довгаль // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 2. – С. 60-66. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Залежність стану сільських територій від рівня розвитку соціальної інфраструктури обумовлює потребу в її визначенні як пріоритетного напрямку підтримки з боку держави. Аналіз сучасного стану наукових досліджень дозволяє обґрунтувати актуальність визначення ролі соціальної інфраструктури у формуванні демографічного потенціалу сільських територій регіону.

Метою статті є наукове обґрунтування ролі соціальної інфраструктури у формуванні демографічного потенціалу сільських територій регіону.

Результати. Розглянуто ефективність імплементації Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві». Визначено схожість мотивів між сільським населенням та державою щодо незмінності укладу життя на селі. Розвиток соціальної інфраструктури на селі здешевлює перехід сільськогосподарського сегменту до ринкових умов господарювання. Доведена неефективність нормативного забезпечення розвитку українського села, що підтверджується відсутністю його відповідної інституційної форми або неналежної імплементації. Представлено заходи забезпечення сільських населених пунктів необхідною інфраструктурою, розроблені експертами Національного інституту стратегічних досліджень. Обґрунтовано, що покращення ефективності соціальної інфраструктури села неодмінно відіб'ється на підвищенні рівня життя сільського населення, сприятиме наближенню умов життя на селі до міських стандартів.

Висновки. Повноцінна та високоорганізована соціальна інфраструктура, поряд із наявністю високооплачуваної роботи, є безальтернативною умовою формування та розвитку демографічного потенціалу. Через сучасний критичний стан соціальної сфери села, а за ним й інших аспектів життєдіяльності сільських територій необхідно реалізовувати заходи розвитку соціальної інфраструктури із відповідною інституціональною підтримкою.

Ключові слова: регіональна політика, соціальна інфраструктура, ресурсний потенціал, демографічний потенціал, сільські території.

Olena DOVGAL

Candidate of economic sciences, associate Professor,
associate professor of the department of economic theory and social sciences,
Mykolaiv national agrarian university

THE SOCIAL INFRASTRUCTURE IMPORTANCE IN THE DEMOGRAPHIC POTENTIAL DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Abstract

Introduction. *Dependence of the rural areas condition on the level of social infrastructure determines necessitates its definition as a priority direction of support from the state. Analysis of the current state of scientific research allows to substantiate the relevance of determining the social infrastructure role in shaping the demographic potential of region rural areas.*

The purpose of the article is to substantiate the social infrastructure role in shaping the demographic potential of rural areas in the region.

Results. *The implementation effectiveness of the Law of Ukraine «On the priority of social development of the village and agro-industrial complex in the national economy» is considered. The similarity of the motives between the rural population and the state is determined regarding the invariability of the way of life in the countryside. The social infrastructure development in rural areas makes the transition of the agricultural segment to market conditions cheaper. The ineffectiveness of the normative support for the Ukrainian village development is proved, which is confirmed by the lack of its proper institutional form or inadequate implementation. Measures to provide rural settlements with the necessary infrastructure are presented developed by experts of the National Institute for Strategic Studies. It is argued that improving the village's social infrastructure efficiency will inevitably affect the living standards of the rural population and will help to bring the living conditions in the countryside closer to urban standards.*

Conclusions. *A full and highly organized social infrastructure, along with the availability of high-paying jobs, is an indispensable condition for the formation and development of demographic potential. Due to the current critical state of the social sphere of the village, and beyond it, and other aspects of rural life, it is necessary to implement measures for the development of social infrastructure with appropriate institutional support.*

Key words: *regional policy, social infrastructure, resource potential, demographic potential, rural areas.*

JEL classification: H53; R23; J11; O18

Вступ

Соціальна сфера села виступає пріоритетним напрямом розвитку сільських територій. Соціальна інфраструктура відіграє важливу роль у формуванні їх демографічного потенціалу. Сучасний стан соціальної інфраструктури сільських територій вимагає посиленої підтримки в цій сфері, оскільки органи державної влади та місцевого самоврядування не в змозі ефективно проводити соціальні реформи, спрямовані на задоволення основних життєвих потреб сільського населення через брак достатніх обсягів бюджетних коштів.

Аспектами соціально-демографічного розвитку в Україні займається достатньо багато вчених, зокрема такі як У. Садова, Л. Шевчук, В. Стешенко, І. Курило, Е. Лібанова, О. Новікова, О. Макарова, В. Мікловда, І. Прибиткова та ін. Однак розгляду цієї проблематики на рівні сільських територій, що характеризуються значними особливостями, увагу приділяє значно менша кількість дослідників, з яких доцільно виділити О. Біттера, І. Бланк, Р. Брелі, Т. Заяць, Г. Краєвську, В. Лагодієнко, Р. Мудрака, О. Павлова, С. Пасеку, А. Ужву, В. Федоренко та ін. Проблемам розвитку регіональної економічної політики в контексті економічного зростання присвячені праці: С. Білої,

---

М. Бутка, П. Дудкіна, І. Іртищевої, М. Кобзистого, М. Максимчука, Ю. Макогона, А. Мельник, В. Паппа, Т. Шинкоренко, О. Шевченко, С. Шульц, Я. Пушака та інших. Проте, слід відмітити, що додаткового дослідження вимагають питання наукового обґрунтування ролі соціальної інфраструктури у формуванні демографічного потенціалу сільських територій регіону.

Мета та завдання статті

Метою статті є наукове обґрунтування ролі соціальної інфраструктури у формуванні демографічного потенціалу сільських територій регіону. Досягнення поставленої мети визначило перелік необхідних для розв'язання завдань: дослідження змістовного наповнення поняття «інфраструктура сільських територій»; аналіз ролі інфраструктури сільських територій регіону в підвищенні рівня життя сільського населення та формування і розвитку демографічного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження

На думку Морозової Г. С., демографічну ситуацію на селі, особливо в депресивних, вимираючих селах, можна поліпшити тільки створивши сприятливе життєве середовище. Воно включає в себе стан довкілля, розвинуту соціальну інфраструктуру, забезпечення сільських жителів високопродуктивними робочими місцями, які б за оплатою, престижністю відповідали робочим місцям, створеним у містах. Таким чином, соціальна інфраструктура відіграє важливу роль у формуванні сприятливого життєвого середовища на селі та забезпеченні сталості розвитку сільського господарства в цілому [1]. Соціальна сфера села виступає пріоритетним напрямом розвитку сільських територій. Сучасний стан соціальної інфраструктури сільських територій вимагає посиленої підтримки в цій сфері, оскільки органи державної влади та місцевого самоврядування не в змозі ефективно проводити соціальні реформи, спрямовані на задоволення основних життєвих потреб сільського населення через брак достатніх обсягів бюджетних коштів. Покращення ефективності соціальної інфраструктури села неодмінно відіб'ється на підвищенні рівня життя сільського населення, сприятиме наближенню умов життя на селі до міських стандартів [2].

Можливість виділяти окремо соціальну інфраструктуру села у складі загальної соціальної інфраструктури обумовлена рядом обставин. Так, на селі сформувалася унікальна за своєю суттю соціально-економічна ситуація. Її унікальність полягає в тому, що мешканці сільської території через низку об'єктивних та суб'єктивних обставин не можуть (через матеріальні труднощі пов'язані з переїздом до нового місця та зміною житла), або не бажають (через прив'язаність до місця, де вони мешкають, власного господарства, умов праці, друзів, родичів тощо) змінювати уклад життя, що склався та місцевість, де вони мешкають. Небажання сільського населення змінювати уклад життя підсилюється прагненням уряду в особі місцевих органів влади закріпити людей на селі. Крім того, зацікавленість держави в розвитку соціальної інфраструктури села обумовлена тим, що це здешевлює перехід сільськогосподарського сегменту до ринкових умов господарювання. Таке здешевлення відбувається через те, що сільські мешканці при отриманні соціальних послуг з боку держави згодні частково, а іноді і повністю сплачувати їх вартість за власний рахунок [3, с. 18-19, 4].

Чинний Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [5] визначає заходи щодо соціального розвитку села [6], надаючи перелік першочергових організаційно-економічних і правових заходів, які мають бути реалізовані на сільських територіях. Мінімальний розмір державних капіталовкладень, спрямованих на зміцнення матеріально-технічної бази соціальної сфери села та АПК, має становити не менше 1 % ВВП (на будівництво об'єктів невиробничого призначення у сільській місцевості спрямовується не менше 50 % державних капіталовкладень, передбачених цією статтею).

Проте Закон не виконується, особливо в частині надання переваги селу порівняно з містом (у розрахунку на душу населення) у спорудженні житла, закладів освіти, культури і спорту, охорони здоров'я, побуту, торгівлі, комунальних об'єктів, електро- й водопостачання тощо, та в забезпеченні якісного медичного, культурного, спортивного, комунально-побутового, транспортного і торговельного обслуговування села. Наприклад, починаючи з 2000 р., лише у 2001, 2002, 2004, 2006 та 2008 рр. видатки на розвиток сільських територій та АПК перевищили 1% ВВП. Щодо вимоги використання не менш, як 50 % капіталовкладень на будівництво об'єктів невиробничого призначення в сільській місцевості, то вона не була виконана жодного разу [7, с. 48].

Явища занепаду інфраструктури українського села загострюються, а інституційне забезпечення державної політики щодо сільських територій є недостатнім: інституції та механізми координації політики створюються і скасовуються, а чинні не завжди діють [8]. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1158 затверджена Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [9]. Основною метою визначено забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності. Програма визначає шляхи і способи розв'язання проблем села, встановлює завдання і заходи й очікувані результати [10], але не містить жодного завдання, яке б зосереджувалося саме на збереженні та розвитку соціальної складової життєдіяльності сільських територій, що, в свою чергу, відбиває загальний підхід до соціальних питань як до другорядних. В подальшому аналогічні документи навіть не було розроблено.

Експерти Національного інституту стратегічних досліджень слушно зауважують, що для забезпечення сільських населених пунктів необхідною інфраструктурою слід вжити такі заходи:

1. Забезпечити контроль за виконанням завдань Державної цільової програми розвитку українського села.

2. При розробці та затвердженні Державного бюджету України передбачати виділення бюджетних коштів у сферах охорони здоров'я, освіти, культури, житлово-комунального господарства для сільської місцевості відповідно до вимог Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» в частині дотримання обсягів фінансування розвитку села та надання переваги селу порівняно з містом, а також у забезпеченні відповідно до науково обґрунтованих нормативів якості обслуговування села.

3. Розробити та подати до Верховної Ради України проект Довгострокової програми розвитку сільських територій, яка визначить їх статус (як об'єкта регулювання), створить правові засади для економічної бази їх розвитку, забезпечить формування інституційного середовища розвитку сільських територій [11]; дозволить розмежувати заходи підтримки сільського господарства і сільських територій [7, с. 53], реалізувати міжвідомчі програми, спрямовані на повернення до села випускників аграрних вищих навчальних закладів і фахівців соціальної сфери (лікарів, учителів, працівників культури тощо) шляхом надання першого робочого місця, можливості отримати житло тощо.

4. Розглянути доцільність створення Українського фонду підтримки розвитку сільських територій, який акумулюватиме кошти за рахунок відрахувань господарюючих суб'єктів усіх форм власності в розмірі 1,5 % їхніх доходів з метою спрямування коштів для вирішення невідкладних питань розвитку сільських територій [12, 13].

5. Розглянути доцільність впровадження пільгового оподаткування для новостворених підприємств на сільських територіях у разі інноваційного характеру їх

виробничої діяльності, надання соціально-необхідних послуг або здійснення інфраструктурного забезпечення цих територій.

6. Органам місцевої державної влади та місцевого самоврядування:

- забезпечити сприяння реалізації регіональних і місцевих стратегій та програм розвитку несільськогосподарських видів економічної діяльності на основі наявного ресурсного потенціалу та існуючих потреб у продукції та послугах конкретних сільських територій. Розвивати альтернативні види економічної діяльності на сільських територіях, зокрема, шляхом підвищення рівня облаштування сфер життя, діяльності та побуту селян;

- з метою зупинення закриття та поступового відновлення діяльності раніше закритих, відкриття нових закладів соціально-культурного призначення в сільських населених пунктах, забезпечити розподіл видатків на їх фінансування між органами місцевої влади та агрохолдингами на засадах державно-приватного партнерства [13, 14].

Дозволимо собі припустити, що у даному випадку наявність гарячого водопостачання у сільській садибі є універсальною ознакою того, що вона забезпечена мінімально необхідним набором із числа сучасних житлових побутових зручностей – водопроводом, каналізацією й опалювальним агрегатом, альтернативним пінчому.

Наявність лікарняних засобів і пересувного обладнання дуже тісно пов'язано із наявністю доріг із твердим покриттям у задовільному функціональному стані. Такий зв'язок пояснюється тим, що, в силу раціональних міркувань, не в кожному селі має бути дільнична лікарня чи фельдшерсько-акушерський пункт. Проте, наявність дороги із твердим покриттям у нормальному функціональному стані між селом та найближчою лікарнею дозволяє забезпечити можливість мобільного виїзду бригади лікарів для профілактичного огляду жителів відповідного населеного пункту чи бригади швидкої допомоги. Наявність клубів, будинків культури та спортивних споруд вказує на достатньо високий рівень запитів щодо організації повноцінного дозвілля збоку відповідної вікової категорії жителів сільських територій. Перспективним напрямом є також модернізація опалювальних агрегатів сільських садіб – заміна пінчного опалення та твердопаливних котлів старих конструкцій на сучасні піролізні котли.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Повноцінна та високоорганізована соціальна інфраструктура, поряд із наявністю високооплачуваної роботи, є безальтернативною умовою формування та розвитку демографічного потенціалу. Останній, у формі кількості сільського населення обох статей у фертильному віці, є другим за вагою впливу фактором розвитку сільських територій регіону. Передача до комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури, що належали сільгосп підприємствам, не підкріплюється наповненням місцевих бюджетів відповідними фінансами. Агрохолдинги також, переважно, не вбачають необхідності у розвитку (підтримці) соціальної інфраструктури, хоча вона підвищує привабливість території, сприяє покращенню якості трудового потенціалу, гальмує вимивання працездатного населення та руйнацію населених пунктів. Сучасний стан соціальної сфери села, а за ним й інші аспекти життєдіяльності сільських територій, є близькими до критичного.

Для вирішення окремих проблем необхідно реалізовувати заходи розвитку соціальної інфраструктури: забезпечити контроль за виконанням завдань Державної цільової програми розвитку українського села, передбачати виділення бюджетних коштів у сферах охорони здоров'я, освіти, культури, житлово-комунального господарства для сільської місцевості відповідно до вимог Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві», розробити та подати до Верховної Ради України проект Довгострокової програми розвитку сільських територій, яка визначить їх статус, розглянути доцільність

створення Українського фонду підтримки розвитку сільських територій, органам місцевої державної влади та місцевого самоврядування забезпечити сприяння реалізації регіональних і місцевих стратегій та програм розвитку несільськогосподарських видів економічної діяльності, відновлення діяльності раніше закритих та відкриття нових закладів соціально-культурного призначення на селі.

Список літератури

1. Морозова Г. С. Соціальна інфраструктура села та її вплив на сталий розвиток сільськогосподарських підприємств. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2012, Вип. 4, Т. 1. С. 210-214.
2. Воркун Л. І., Демкович Л. К. Оцінка стану соціальної інфраструктури сільських територій Чернівецької області. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013, Вип. 6 (104). С. 201-211.
3. Кучеренко В. Р., Макуха С. М. Національна економіка: відтворення соціальної інфраструктури села. Одеса: Друкарський дім, 2012. 108с.
4. Мудрак Р. П., Лагодієнко В. В., Лагодієнко Н. В. Вплив сукупних витрат на обсяги національного виробництва. *Економічний часопис – XXI*. 2018. №172 (7-8). С. 44-50.
5. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України № 400-ХІІ від 17.10.1990 р. Відомості Верховної Ради УРСР, 1990. №45. С. 602.
6. Абрам'юк І. Чи є розвиток українського села справжнім пріоритетом державної політики? *Інститут громадянського суспільства*. 2012. URL: <http://www.csi.org.ua/www/?p=2264>
7. *Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь.* / [В. В. Борщевський Х. М. Притула В. Є. Крупін І. М. Куліш]. Львів: НАН України, Інститут регіональних досліджень, 2011. 60с.
8. Авчухова А. М., Кочемировська О. О. Земля – село – люди – реформа: збірник аналітичних матеріалів. *Експертний форум з питань земельної реформи*. 2012. С. 14-20.
9. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України №1158. від 19.09.2007 р. *Офіційний вісник України*. 2007, №73. С. 7-8.
10. Ульяновченко Ю. О. Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України. *Державне будівництво*. 2007. №2. URL: <http://194.44.242.244/e-journals/DeBu/2007-2/doc/5/05.pdf>
11. Ладика В. І. Розвиток сільських територій: стан та перспективи. *Пропозиція* 2011. №1 URL: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=3117&number=103>
12. Мудрак Р. П., Лагодієнко В. В. Агроінфляція та індекс споживчих цін на продовольчі товари: порівняльний аналіз «Україна – ЄС». *Економіка України*. 2018. №1 (674). С. 28-40.
13. Лагодієнко В. В., Боднар О. А. Вплив соціально-економічного розвитку села на рівень життя сільського населення регіону. *Економіст*. 2012. № 2. С. 50-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2012_2_18.
14. Авчухова А. М., Кочемировська О. О. *Аналітична записка: Щодо проблем розвитку соціальної інфраструктури сільських населених пунктів*. К.: Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1132>

Reference

1. Morozova, H. S. (2012). «The social infrastructure of the village and its influence on the sustainable development of agricultural enterprises». *Scientific works of Poltava State Agrarian Academy*. no. 4, Issue 1. pp. 210-214.

2. Vorkun, L. I. And Demkovych, L. K. (2013). «Assessment of social infrastructure of rural territories of Chernivtsi region». *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. Issue 6 (104). pp. 201-211.
3. Kucherenko, V. R., Makukha, S. M. (2012). *Natsional'na ekonomika: vidtvorennia sotsial'noi infrastruktury sela*. [National Economy: Rebuilding the Social Infrastructure of the Village]. Drukars'kyj dim. Odessa. Ukraine.
4. Mudrak, R. P. and Lagodiyenko, V. V., Lagodiyenko, N. V. (2018). «The Influence of Total Costs on the Volumes of National Production». *Ekonomichnyj chasopy's – XXI*. no. 172 (7-8). pp. 44-50.
5. Pro priorytetnist' sotsial'noho rozvytku sela ta ahropromyslovoho kompleksu v narodnomu hospodarstvi: Zakon Ukrainy. [Law on the Priority of the Social Development of the Village and the Agro-Industrial Complex in the National Economy Law of Ukraine]. No 400-XII dated October 17, 1990.
6. Abram'iuik, I. (2012). Chy ie rozvytok ukrains'koho sela spravzhnim priorytetom derzhavnoi polityky? [Is the development of the Ukrainian village a real priority of state policy?]. *Institut hromadians'koho suspil'stva*. [Institute of Civil Society]. Available at: <http://www.csi.org.ua/www/?p=2264>
7. *Problemy ta perspektyvy rozvytku sil's'kykh terytorij Ukrainy (na prykladi Karpats'koho rehionu)*. (2011). [Problems and prospects of development of rural territories of Ukraine]. V. V. Borschevs'kyj., Kh. M. Prytula., V. Ye. Krupin., I. M. Kulish. Institute for Regional Studies. Lviv. Ukraine.
8. Avchukhova, A. M., Kochemyrovs'ka, O. O. (2012) «Land – village – people – reform: a collection of analytical materials». *Ekspertnyj forum z pytan' zemel'noi reformy*. pp. 14-20.
9. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsil'ovoi prohramy rozvytku ukrains'koho sela na period do 2015 roku». (2007). [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the State Target Program for the Development of the Ukrainian Village for the Period up to 2015»]. No. 1158 dated September 19, 2007. *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy*. no. 73, pp. 7-8.
10. Ul'ianchenko, Yu. O. (2007). Derzhavne rehuliuвання ahrarnoho rynku v krainakh YeS i SSHA: dosvid dlia Ukrainy. [State regulation of the agricultural market in the EU and US countries: experience for Ukraine]. *Derzhavne budivnytstvo*. [State building]. (electronic journal). no. 2. Available at: <http://194.44.242.244/e-journals/DeBu/2007-2/doc/5/05.pdf>
11. Ladyka, V. I. (2011). Rozvytok sil's'kykh terytorij: stan ta perspektyvy. [Rural development: status and prospects]. *Propozytsiia*. [Offer]. (electronic journal). no. 1. Available at: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=3117&number=103>
12. Mudrak, R. P. and Lagodiyenko, V. V. (2018). «Agroinflation and consumer price index for food products: comparative analysis «Ukraine-EU». *Ekonomika Ukrayiny*. no. 1 (674). pp. 28-40.
13. Lagodiyenko, V. V. and Bodnar, O. A. (2012). «Influence of socio-economic development of the village on the living standards of the rural population of the region». *Ekonomist*. no. 2. pp. 50-51. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2012_2_18
14. Avchukhova A. M. and Kochemyrovs'ka, O. O. *Analychna zapyska: Schodo problem rozvytku sotsial'noi infrastruktury sil's'kykh naselenykh punktiv*. [Analytical note: Concerning the problems of development of social infrastructure of rural settlements] K.: Natsional'nyj instytut stratehichnykh doslidzen'. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1132>

Стаття надійшла до редакції 20.02.2019 р.